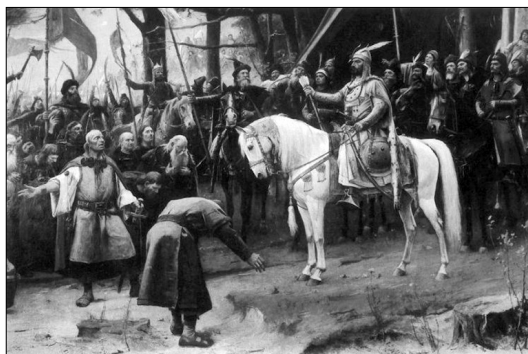

Sujtásos nemzet

Munkácsy Honfoglalása – ez a bitumenes alapozású, az idők során egyre sötétülő, mintegy hatvan négyzetméteres, több mint száz alakot fölvonultató kompozíció – mintha csak a „nemzetiségi kérdés” korhű illusztrációja lenne. Olyan, mint egy kimerevített élőkép – teátrális gesztusokkal jeleníti meg az évtizedek alatt egymásra torlódott, különböző nemzeti, nemzetiségi megmozdulásokat. Ott sejlik a kezdet: a *II. József* germanizációs, abszolutista törekvései ellen támadt mozgalom, amely 1790-ben kapott először nyilvánosan hangot. Az az évi budai országgyűlésen többen is kifogásolták „a nemzeti érzület nyilvánulásának módját”. *Keresztesi József* képviselő például, „ki bár igen örvendezett a magyar nyelv és magyar ruha felkapatásának, de azért, mint az öregurak szoktak, zsörtölt a túlságos arany és ezüst sujtás miatt”. (*Kölcsey* évtizedek múlva, a maga szókimondó módján, egyszerűen *sujtásos nemzetnek* mondta a magyart.)

Árpád fehér lovon (!) magasodó nemes, magyaros felsőbbségében és – vele szemben – a rabszolga szlávok hódolatában ott bujkál 1848-49 tragikus vétsége: az elhibázott nemzetiségi politika. Mert hiába kiáltotta oda nekünk a lengyel *Bem* altábornagy a forradalmi harcok tűzébe – szinte az utolsó órában: „Magyarok, szászok, oláhok, nyújtsatok egymásnak testvérileg kezét, tartóztassatok minden nemzeti gyűlölséget, és boldogok lesztek!”.

És hiába figyelmeztetett kétségbeesetten *Görgey Artúr*: „A nemzet becsületbeli kötelessége, hogy Magyarország állami létéért a fegyvert annál inkább megragadja, mivel eddig, fájdalom, tétlenül nézte, miként kergeti az ő soraiból egyesek nyegle gögje a szlávok és románok legnagyobb részét a nyílt lázadásba, annál ostobább módon, mert ezáltal csak azok szándékait mozdították elő, akik semmit sem óhajtottak forróbban, mint a magyar állam pusztulását.”. És hatástalan maradt *Kossuth* későbbi értelme, akiről nem mondhatni, hogy a forradalom és a szabadságharc idején túlságosan szerencsés kézzel nyúlt a nemzetiségi kérdéshez, de a bukás után, az emigrációban volt ideje összegezni a tanulságokat. „Mit tegyenek nemzetiségük biztosítása s fejlesztése érdekében egy különféle nyelvű állam lakói? Azt, amit vallásos érdekeik fejlesztése és biztosítása céljából tesznek. Társuljanak! Tömörüljenek községenként, kerületenként s végül nemzeti egyetembe... Egyszóval, miután tökéletes önkormányzatot élveznek, képesek lesznek fejleszteni mindazon erkölcsi és társadalmi érdekeket, melyeknek összességében bennfoglalják az, amit nemzetiség alatt értünk.”

Honfoglalás (részlet):

A párizsi kritika a Honfoglalást a magyar sovinizmus megtestesülésének – bizonyítékának – látta. Munkácsy képe, amelyet itthon bizonyos körök „a magyar géniusz inkarnációjának” tartottak, Párizsban megbukott.

A *Honfoglalás* elnagyolt, tagolatlan kompozíciójában fölfedezhetjük történelmünk örökké visszatérő, körkörös veszedelmét; a feldolgozatlan, egymásra torlódó nemzetiségi konfliktusok sorát; a szomszédjainkkal szembeni állandó zavarodottságunkat: álmainkat, félelmeinket és a nyomukban fölfakadó elbizakodottságunkat. Az elmosódott arcokon, a szállás kardok élén, s a felhők tompa, bitumenes foltjain a kegyetlen, megemészthetetlen, örökös jelen vibrál; vesztett forradalmaink és csatáink igazából soha föl nem dolgozott rettenete. Ma is érvényes *Wesselényi* Miklós figyelmeztetése: „nincs nemzetiségünknek ártalmasabb ellensége a *betyáros magyarságnál*”. *Lukács* Móric egykori cáfolata pedig ma már inkább bizonyítéknak hangzik: „Az európai közvélemény már-már hinni kezdett azon rágalomnak, hogy a magyar faj monopóliumnak akarja tekinteni a szabadságot, hogy a többi nemzetiségek fölött zsarnoki hatalmat gyakorolni, azokat legdrágább kincsoiktól, nyelvöktől megfosztani törekszik.”. *Széchenyi* is jól ismerte a fékevesztett, életveszélyes nemzeti buzgalmat, amikor ezt kérdezte: „E mindent egyszerre elárasztani akaró *magyar hév* nem növekedett-e már annyira, hogy az, aki elég bátor bármily szerényen is emelni szavát, ne legyen kitéve a rossz, a gyáva hazafiság, sőt a hazaárulás legemelyetőbb piszkainak? Mintha egy kis kímélet, egy kis béketúrás, tán megszébbre vezetne és jobban érlelné a hazai növényt, mint a most divatban levő szüntelen korbácsolás.”

A nemzetiségi kérdés szerteágazó összefüggéseit *Mocsáry Lajos*, a Függetlenségi Párt későbbi elnöke fogalmazta meg a legalaposabban, legpontosabban 1858-ban megjelent *Nemzetiség* című könyvében. *Mocsáry* szerint a *nemzeti és a nemzetiségi függetlenség elválaszthatatlan egymástól*. Ugyanabból indult ki, mint *Széchenyi*: Magyarország egyelőre csupán közjogi fikció; mint egy olyan földterület, amelynek lakói saját hatalommal, saját kormányval nem rendelkeznek – ilyen értelemben az ország nem létezik. Ideális esetben – mondja *Mocsáry* – egy ország minden lakosa egy nyelven beszél; nemzet, haza, ország:

egy test, egy lélek. Nálunk más a helyzet. „Ott, hol két vagy több nemzet él együtt, s területüket különkeríteni lehetetlen, mert egymással apróra összekeverve s összefonva léteznek; ott valamely nemzetnek le kell mondania a felsőbbbségről, s irányadó szerepről, de azért mindegyik megmaradhat külön nemzetül, megtarthatja nyelvét, nemzeti jellemét, nemzeti szokásait; mindaddig, még önkénytelen és észrevétlen, a maga jószántából le nem mond nemzeti birtokairól.” Ami pedig a nemzetek egybeolvadását illeti, Mocsáry szerint, ez „jelen korunkban csak igen hosszas úton elérhető”. Ebbe a folyamatba „a másik – habár felsőbbbséggel bíró – nemzetnek beavatkozni nem szabad, először, mert ez erkölcs-telen, másodsor, mert magára nézve sem tanácsos”.

Mocsáry szembeszállt *Eötvös* Józseffel, aki szerint: „Valamennyi nemzeti törekvés alapja a magasabb hivatás érzete; célja: az uralkodás”. Mocsáry úgy vélte: „minden nemzeti érzelmenek alapja azon természeti ösztön, mely szerint szeretjük magunkat, a hozzánk leginkább hasonlót, s legközelebb állót; szeretjük azokat, kikben mint tükörben látjuk önmagunkat; szeretjük azokat, kikkel, mióta csak az emlékezet él, közös sorsban – jóban, rosszban – részesültünk. Azaz: a nemzeti érzelm szereteten, s így érzésen, nem pedig véleményen, s e vélemény által szült elbizakodottságon alapszik.”

Mármost csak az a kérdés, hol húzódik a határ a „szelíd szupremácia” és a kirekesztő szemléletű, elbizakodott sovinizmus között. „Hazámfiai – kiált fel Mocsáry Lajos, amikor a magyar sovinizmus ellenhatásaként születő pánszlávizmusról értekezik –, mondjuk ki őszintén a mea culpát! Csúfoltuk, lenéztük elejétől fogva a tótokat, az oláhokat, a rácokat, azután pedig óhajtottuk, hogy anyanyelvüktől megválva a miénket tegyék ugyanazzá... Minél előbb magyarrá akartuk minden honosainkat, kizárólagos hivatalos nyelvvé tettük a magyart, s azt hittük, hogyha magyarul lesz az anyakönyvekbe írva minden idegen ajkú szülött, már azáltal valóságos magyar lesz belőle. Nem vettük észre, hogy minden behatás, minden erőltetés a leggyűlöletesebbnek, s a legszarnokibbnak látszik, ha egészen a tűzhelyek és a családi élet belsejébe irányoztatik.” Mocsáry azt írta könyve „A szláv kérdéstről általában” című fejezetének elejére: „Darázs-fészekbe nyúlsz – ezt fogja legtöbb ember mondani, midőn e tárgyat látja megpendíteni. Elismerem, hogy e kérdés igen kényes.” Nos, a darazsak támadása nem maradt el. A „mélyrepülő” azonnal előrántották mérgezett fullánkjukat: vajon tisztán magyar eredetű-e ez a Mocsáry, hogy ilyen nagy együttérzéssel viseltetik a tótok, oláhok és más „pánszlávok” iránt? Bizonyára ő is „idegenszívú”, s azért húz a nemzetiséghez ekkora nagy érzülettel. De ha nem idegenszívú – tősgyökeres magyar középbirtokos családból származott az istenadta –, akkor bizonyára más folt éktelenkedik a múltján.

No, nézzük csak, mondták a tősgyökér legények, mit csinált ez 1848-ban, a szent forradalom idején? Gyáván betegeskedett; gyógyfürdőkbe járt súlyos

köszvényét kezeltetni. Gyógyfürdőzés közben ismerkedett meg báró *Wesselényi* Miklóssal, s annak feleségével, *Lux* Annával is, míg nem az árvízi hős halála után nem átalotta feleségül venni annak özvegyét...

A nemzetiségi kérdés egyik élharcosa: *Rákosi* Jenő, aki a Budapesti Hírlapban következetesen harmincmillió magyarról értekezett, szerinte ugyanis a magyarság a nemzetiségek gyors és hatékony asszimilációja révén megkétszerezheti létszámát. Rákosi a nemzetiségi kérdést *korszakvezérlő érzület*nek tartotta, ezért leszögezte, hogy e kérdésben „erőnket gyöngítítő vitákra nincs szükség”. „Az állam állam és magyar itt. Nemzetiségeink vannak, de nemzetiségi kérdés nincs. Ami alkotmányos szabadságunkba ebből bele nem fér, az nem nemzeti kérdés, hanem hazaárulás... És aki bárhol többet remél ennél, fordítson hátat Magyarországnak.”

Azon vegyeskarból, amely – Mocsáry kifejezésével – „Feszítsd meg!-et kiabált a nemzetiségekre”, kihallatszott egy komoly bariton: *Grünwald* Béla hangja. Ő több könyvet is írt a nemzetiségi kérdésről, s ezek hangvétele élesen elüt a „magyarságvédelemben” üzleti lehetőségeket kereső zsurnaliszták stílusától. *A régi Magyarország* című munkájára Mocsáry Lajos vitairattal (mintegy háromszáz oldalas könyvvel) válaszolt. Kettejük vitája különösen tanulságos. Grünwald a vármegyék és a nemzetiségek kapcsolatát tartotta egyik legfontosabb kérdésnek. Abból indult ki, hogy a régi megye nem tudta betölteni feladatát. „Lehetetlen a törvények részrehajlatlan végrehajtása, mert a tisztviselő a befolyásos tényezőktől függ; ezek a tényezők pedig a tisztviselőtől, saját érdekükben önkényt és erőszakot követelnek, melyet azután takargatnak. Így szükségképp elharapódik a korrupció, az erkölcsi szempontok háttérbe szorúlnak, s a hatósági élet példátlan elvadulása következik be.”

Mocsáry – Grünwald Bélával vitatkozva – kifejti: „Ilyen harcot csak azok hirdethetnek, akik nem riadnak vissza sem a fegyverektől, melyeket használni kell, sem azon szenvedésektől, melyekkel még a győzedelmes háború is jár.” Mocsáry óva intett az erőszakos magyarítási törekvésektől, amelyek hirtelen kétszeresére akarnák fölszaporítani a nemzetet. Ellenpéldaként említette az orosz és a német birodalmi törekvéseket, amelyek minden látszólagos siker ellenére kudarcra ítéltettek. „De ha nekünk még sikerülne is a tömeges magyarosítás, ez valóságos veszedelmet jelentene”; hiszen az erőltetett asszimiláció – azóta már megtanulhattuk volna – mindig bumerángxént üt vissza az erőszakot alkalmazókra. A szerző ehhez még hozzáteszi: „A felvidéki kultúregyletek pedig nem ártana, ha figyelmüket arra is fordítanák, hogy kissé tisztább kiejtéssel hangoztassák azokat a lelkes szavakat, amelyekkel a magyarosítás igéit hirdetik.”

Mocsáry Lajos egész életében hűen őrizte a negyvennyolcas tradíciókat, ő sohasem hagyta el pártját, az azonban többször elhagyta őt. 1867-ben létrejött a Deák Ferenc-i nagy mű, s a politikai élet szereplői

A Kossuth vezette kormány szoronyt szeg az a nemzetiségek követelésére

Mocsáry Lajos: „Ne hagyjuk magunkat ábrándos régiség-búváraink által feltűzelni, ne hagyjuk magunkat suhanc fiaink által orrunknál fogva vezetni. . . Ne vesszünk össze a közös hősökön!”

– közöttük Mocsáry korábbi barátai és eszmetársai – az Ausztriával való „kiegyenlítődé” lázában égtek. Bár Mocsáry is őszintén tisztelte Deákot, a függetlenségi eszme védelmében nyílt levelet jelentetett meg, amelyben – éppen a nemzetiségi kérdés tárgyalásakor fölvetett saját hatalom és kormány hiányában – elítélte a kiegyezést, s figyelmeztetett azokra a káros következményekre, melyekkel számolni kell. Nyílt levele – az uralkodó áramlattal szemben – természetesen teljesen hatástalan maradt. 1874-től 1884-ig a Függetlenségi Párt elnökeként próbálta a belviszályokat elsimítani. A legtöbb gondot a szélsőbalon szervezkedő antiszemitaok okozták neki. Ő maga többször is éles hangon elítélte a zsidóellenességet. Amikor az országgyűlés megtárgyalta az ún. tapolcai kérvényt (amelyet a kerület a katolikus egyház támogatásával az 1867-es „zsidóemancipáció” eltörléséért nyújtott be), Mocsáry is felszólt a vitában: „A klerikális és az antiszemita reakció összeölekezett, s most már nyílt sisakkal, valódi színben tűnik fel... Remélem, hogy Magyarország törvényhozása jövőre is ellent fog tudni állni a szabadság ellenségeinek és odúiba fogja mindenkor visszakergetni a reakció huhogó baglyait.”

Mocsáry lassan kiszorult a pártjából, az 1880-as években megszorodtak az ellene indított támadások. „1884-ben, mielőtt a képviselők az új választások után az országgyűlésre egybegyűltek, az erdélyiek részéről az mondatott, hogy ha (Mocsáry) lesz továbbra is a párt elnöke, ők a körbe nem lépnek be.” Mocsáryt ekkor kizárták a párt parlamenti klubjából, s megalakult az új formáció: a Függetlenségi és 48-as Párt. Az elnevezést az új elnök, Irányi Dániel személyéhez szabták; mivel ő 1874-ben nem lépett be az akkor – Mocsáry vezetésével – alakult függetlenségi pártba, mert ragaszkodott a 48-as elnevezéshez. Ekkori csatlakozásával viszont – legalábbis az új vezérek szerint – ismét egyesült a két eszme. Valójában a párt új vezetői (Irányi és az erdélyi Ugron Gábor)

választották szét először 48-at (a közjogi vívmányokat) és 49-et (a trónfosztást). Ugron szerint a pártot meg kell tisztítani a 49-es elemektől (így Mocsárytól is), s ha ekként többségre jutnak a következő választásokon, el kell vállalniuk a kormányzást.

Mocsárynál akkor senki sem látta világosabban, hogy a függetlenségi eszmék egyre inkább szölamokká váltak, s ez párosulva a nemzetiségi gyűlölet szításával nemzeti katasztrófához vagy legalábbis a nemzet elnyomorodásához fog vezetni. Azt írta az 1886-ban megjelenő „Néhány szó a nemzetiségi kérdésről” című művében: „Magyarnak lenni s gyűlölni mindent és mindenkit, ami és aki nem magyar – nem egy és ugyanaz. Fel kellene végre hagyni azzal a gyakorlattal, hogy magyar és hazafi egyértelmű, tehát hazaáruló mindaz, ami nem magyar. Nem kell úton-útfélen, nagy dolgokban, s kicsikben folyton gyanúsítgatni, s csatározni. Ha nem állapodik meg ez az egyre erősödő soviniztikus áramlat, ha kormány és törvénykezés magát általa sodortatni enged, akkor új katasztrófáknak megyünk elébe.” Saját pártjának tagjai sem hallgattak rá; kiközösítették, később kiszorult a közéletből is. Egy levelében így panaszkodott: „Írhatnék még, de nincs hova. Olyan a honi sajtó ez idő szerint, hogy a farkasokkal kelle ne együtt üvölni, azt meg nem tudok.”

Az egyre agresszívebb „magyarságvédők” igyekeztek minden eszközzel fenntartani az állandó veszélyeztetettségi (ingerületi) állapotot, amelyben a magyarságot sújtó valamennyi csapás végső és legfőbb okaként az idegenekre lehetett mutogatni. Másként fogalmazva a korszak ellentmondásait: a kiegyezéskor, 1867-ben hatalomra került liberális kormány 1868-ban – éppen Eötvös József és Mocsáry Lajos szakszerűen kidolgozott javaslatára – európai szellemiségű nemzetiségi törvényt alkotott, amit azonban a nemzetiségek megszületése pillanatától hevesen támadtak. Az 1880-as évek végére a helyzet megváltozott. Jászi Oszkár megfogalmazásában:

„A magyar túlzók dühöngnek a nemzetiségi törvény ellen, nem hajtják végre, szellemét meghamisítják. A magyarosítás a törvényhozás nyíltan hirdetett célja lesz. A nemzetiségi képviselők durvaság és inzultus tárgyai, pedig a legmérsékeltebb és legbékülékenyebb nyelvet beszélik. Ezzel szemben a nemzetiségek egyre hangosabban követelik az 1868-as nemzetiségi törvény végrehajtását.”

Ahogy sokasodtak a 67-ben hatalomra került szabadelvű párt gazdasági bajai, úgy erősödtek – főként a Mocsáry-féle Függetlenségi Párt vezetésével – az ellenzék kormány ellen indított támadásai. A kiegyezés közjogi ellentmondásait – Deák és Mocsáry éppen olyan jól látta ezt, mint később *Bibó* – a konstrukción belül nem lehetett feloldani. Az országgyűlésben egyre inkább a terméketlen, gyűlölködő vitastílus és az obstrukció vált jellemzővé. Ebben az ónos bénultságban csak a „nemzetiségi kérdés” és a „zsidókérdés” frivol izgalmi hoztak némi élénkületet. A kormánynak kapóra jött, hogy a nemzetiségekkel, zsidókkal szemben vívott „hazafias csaták” elterelték a figyelmet a kényes, s végső soron megoldhatatlan kérdésekről; nemzetiségi veszedelemre maga is szívesen hivatkozott, gyakran eltúlozva egy-egy „atrocitás” jelentőségét, mert így látta bizonyíthatónak, hogy ezekkel csak Ausztria segítségével tudunk megbirkózni. A bécsi udvar, a kormány és a hatalom legfőbb támasza, az úri középosztály tehát egyaránt érdekelt volt a nemzetiségi viszályok szításában.

„A nemzetiségi kérdés és a növekvő szociális feszültség az a két világtörténelmi robbanóerő, amelynek jelentőségét egyedül Mocsáry Lajos érezte át” – állapította meg önkritikusan – mintegy húsz év távlatából – *Apponyi* Albert, aki az 1880-as években – éppen a nemzetiségekről vallott sovinizta nézetei miatt – Mocsáry egyik legkeményebb ellenfele volt. (Akkor még sokan hittek a bismarcki „szociális olajcsöpp” jótékony hatásában. A társadalmi inga lengési üteme szerint – e „gyógyszer” azóta is időről időre föl-, illetve leértékelődik.) Miután a Függetlenségi Párt kivetette magából Mocsáryt, s lassan belesodródott a sovinizta, antiszemita áramlatba, nyilvánvalóvá vált, hogy a megold(hat)atlan kérdések elfedésére nemcsak a kormánynak, de az ellenzéknek is szüksége van „hazafias csatákra”. Ehhez pedig ellenségekre (tótokra, oláhokra, zsidókra, dákorománokra stb.) is. A Függetlenségi Párt látszólag kétfrontos harcot vívott, mert a kormány által kikiáltott „hivatalos” ellenségen kívül ő a „labancokkal” is hadban állt. Bármennyire lármás volt azonban a Bécs-ellenes küzdelem, a folytonos „kardbojt-viták” alig leplezték azt a tényt, hogy a közös nemzetiségi veszély egy akolba terelt kormányt és ellenzékét. A függetlenségi ellenállást mindinkább csak a szimbólumok jelezték, Kölcsey megállapítása a „sujtásos nemzetéről” egyre idősebbé vált.

Barabás Béla, a Függetlenségi és 48-as Párt egyik alelnöke, emlékirataiban büszkén emlegette, hogy amikor a delegáció Bécsben ülésezett – kezdemé-

nyezésére – „egy hatalmas, magyar címeres zászló lengett a magyar házon, hadd lássák a bécsiek s prűszköljenek tőle”. Arra is legalább ekkora önérzettel emlékezett, amikor az országházban szóvá tette, hogy „nemzeti ünnepeinken a Himnusz után” az akkori osztrák himnusz, „a Gotterhalte elhallgattasson”. E felszólalásának híre pedig „eljutott a király fülébe is”. (Ha nem jut el, akkor semmi értelme a kuruckodásnak.) *Barabás* egyébként többször is járt a királynál. Ilyen alkalmakkor – mint írja – mindig díszmagyart öltött, s mindig elbűvölte „a Munkácsy vásznára illő kép, amint őfelsége, huszártábornoki egyenruhában, jobb kezében a díszkucsmával, bejön a terembe, fellép az emelvényre, s odaáll a trónszék elé”. A látogatás után a magyar küldöttek – függetlenségek, 48-asok, nemzetiek és liberálisok egyaránt – „finom bonboniereket kaptak, ezüstös papírban, a felségnek és a királyi család tagjainak arcképeivel”, melyeket – pártállástól függetlenül – hazavittek a zsebeikben, s otthon feleségeik és gyermekeik társaságában titkon bár, de jóízűen elfogyasztották.

A korszak ellentmondásai közé tartozik, hogy a legbuzgóbb függetlenségi érzület titkon összeölelkezett a legforróbb királyhűséggel, s az erősödő sovinizmust és antiszemitizmust – melynek legfőbb követelése az volt, hogy a nemzetiségek és a zsidók mielőbb cseréljenek anyanyelvet és vessék el őseik szokásait, tehát „magyarosodjanak” – éppen az erőszakos asszimiláció gerjeszti tovább. Tény, hogy a sovinizta és antiszemita áramlat erősödésében tevékeny szerepet vállaltak a renegátok és a neofiták is. Erről a folyamatról talán *Jászi Oszkár* írt a legvonzóbb nyíltsággal. „Mindenekelőtt nagy és jelentékeny volt a renegátok szerepe, akiknek lényegéhez tartozik, hogy azt az érdeket, melynek szolgálatába szegődtek, különös nagy lármával és feltűnő eszközökkel szolgálják. Az anyagi és társadalmi előnyök keresésén kívül egyéb motívumok is közreműködhetnek ezen eredmény létesítésében. Így mindenekelőtt a renegát múltja emlékeit akarja feledtetni az által, hogy túllicitálja a leghevesebb követelményeket is... A renegátok között a zsidóknak vezérszerep jut. Az átlagosnál nagyobb intelligenciájuk, fokozottabb ingerlékenységük, a primitívebb kultúrákkal szemben a régibb faj esztétikai és intellektuális ellenszenve őket különösen fogékonyakká teszi erre a szerepre. De mindezeknél soviniztább magyarokká teszi őket az *antiszemitizmus* (kiemelés J. O.-tól) félelme. Maguk is egy gyűlölt és megvetett fajból kerülve ki, örömmel csinálnak egykori elnyomóikkal közös ügyet »a közös ellenség« ellen.”

Német ajkú magyar sovinizták és zsidó származású nemzeti antiszemiták? – a kör bezárult; mintha nemcsak a képet, de a korszakot is a Mester komponálta volna. A szereplők élesen szembefordulnak egymással, magyarok, oláhok, tótok, németek, zsidók, pánszlávok és dákorománok mondják a magukét. Nem párbeszéd folyik, csak végtelen monológok sora; a hősök az operafinálék modorában egymás mellett „énekelnek”.